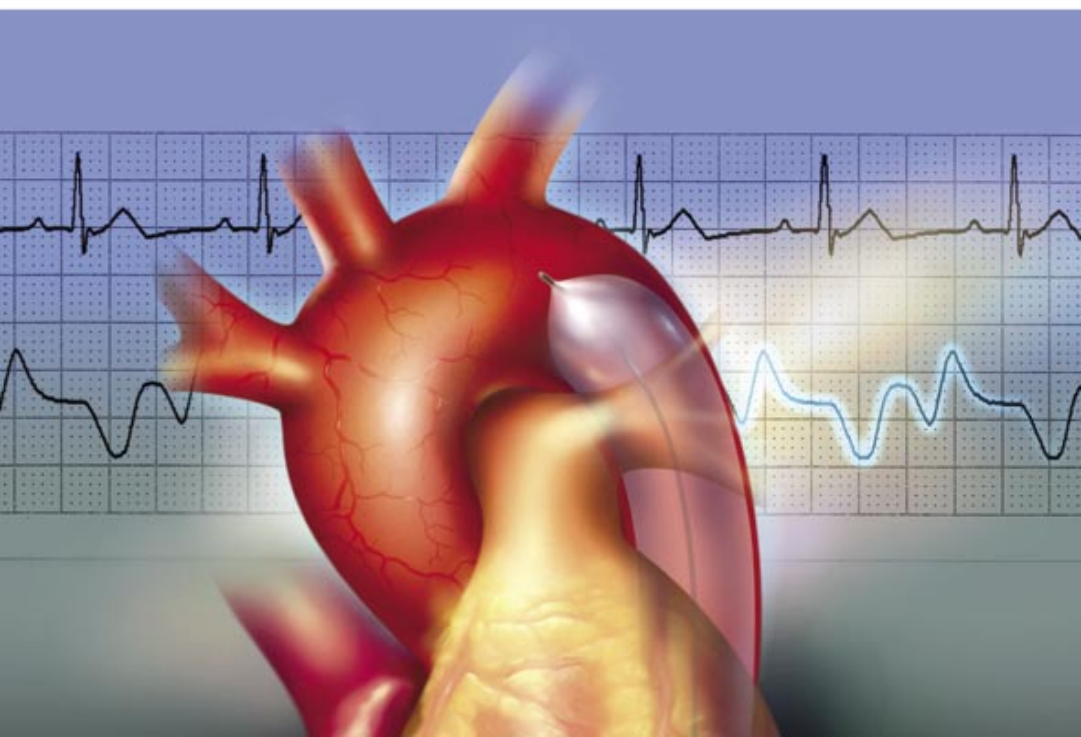

Jiří Mandák

INTRAAORTÁLNÍ BALONKOVÁ KONTRAPULZACE

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takového sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

MUDr. Jiří Mandřák, Ph.D. (1958), promoval na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Hradci Králové v roce 1983. Základní chirurgickou erudici získal na Chirurgické klinice FN a LF UK v Hradci Králové (1983 až 1985). Od roku 1985 přešel na nově vzniklou Kardiochirurgickou kliniku téže nemocnice. V roce 1986 složil atestaci z chirurgie I. stupně a v roce 1992 nástavbovou atestaci z kardiochirurgie. V letech 1993–1998 absolvoval externí postgraduální doktorandské studium (Ph.D.). Nyní působí jako kardiochirurg na Kardiochirurgické klinice FN a LF UK a jako odborný asistent na Katedře chirurgických oborů LF UK v Hradci Králové.

Je členem Evropské společnosti kardiotorakální chirurgie, České společnosti kardiovaskulární chirurgie, České společnosti pro mimotělní oběh a podpůrné systémy oběhu a České kardiologické společnosti.

MUDr. Jiří Mandřák, Ph.D.

INTRAAORTÁLNÍ BALONKOVÁ KONTRAPULZACE

Recenzenti:

Prof. MUDr. Jan Černý, CSc.

Doc. MUDr. Petr Němec, CSc.

© Grada Publishing, a.s., 2006

Cover Photo © MUDr. Pavel Žáček, Ph.D.

Illustrations © MUDr. Pavel Žáček, Ph.D.

Publikace byla vydána za sponzorského příspěví firem:

Arrow International ČR, a.s., Biomedica ČS s.r.o., Euromedical, spol. s.r.o.,

GlaxoSmithKline s.r.o., Lemma, a.s.

ARROW
INTERNATIONAL ČR, a.s.

BIOMEDICA ČS

euromedical[®]
PRŮDEJ ZDRAVŮTNICKÉHO MATERIÁLU

GlaxoSmithKline

 LEMMA

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 2513. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Markéta Turynová

Sazba a zlom Josef Lutka

Počet stran 160

1. vydání, Praha 2006

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

Všechna práva vyhrazena. Tato kniha ani její část nesmějí být žádným způsobem reprodukovány, ukládány či rozšiřovány bez písemného souhlasu nakladatelství.

ISBN 80-247-0734-9 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6309-5 (elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Seznam použitých zkratk	9
Poděkování	10
Předmluva	11
Úvod	13
1 Historie kontrapulzace	15
2 Princip a efekt kontrapulzace	23
2.1 Princip IABK	23
2.2 Efekt IABK	23
3 Anatomicko-fyziologické aspekty kontrapulzace	35
3.1 Elasticita aortální stěny	35
3.2 Intraaortální krevní tlak	35
3.3 Tepový objem	36
3.4 Periferní vazokonstrikce	36
3.5 Srdeční rytmus	36
4 Technická kritéria účinnosti kontrapulzace	38
4.1 Velikost a tvar balonku	38
4.2 Poloha balonku	39
4.3 Frekvence kontrapulzačních cyklů	40
5 Spouštění a časování kontrapulzace	46
5.1 Spouštění fází kontrapulzace (<i>triggering</i>)	46
5.1.1 Spouštění podle elektrokardiografického signálu (<i>ECG trigger</i>)	46
5.1.2 Spouštění podle arteriálního tlaku (<i>pressure trigger</i>)	49
5.1.3 Spouštění podle echokardiografického signálu	51
5.1.4 Vnitřní režim (<i>internal mode</i>)	52
5.2 Časování fází kontrapulzace (<i>timing</i>)	52
5.2.1 Nafouknutí balonku (<i>inflation</i>)	53

5.2.2	Vyfouknutí balonku (<i>deflation</i>)	53
5.2.3	Nesprávné časování (<i>incorrect timing</i>)	53
6	Přístupy do cévního řečiště k zavedení kontrapulzačního balonku	59
6.1	Způsob zavedení kontrapulzačního balonku	60
6.1.1	Zavedení balonku perkutánně	60
6.1.2	Zavedení balonku po předchozí chirurgické preparaci	68
6.2	Anatomická lokalizace místa zavedení	71
6.2.1	Stehenní tepna (<i>arteria femoralis</i>)	71
6.2.2	Pánevní tepna (<i>arteria iliaca</i>)	72
6.2.3	Vzestupná aorta (<i>aorta ascendens</i>) a oblouk aorty (<i>arcus aortae</i>)	72
6.2.4	Sestupná aorta (<i>aorta descendens</i>)	74
6.2.5	Tepny levé horní končetiny (<i>arteria brachialis sinistra, arteria axillaris sinistra</i>)	74
7	Indikace	78
7.1	Terapeutické indikace	79
7.1.1	Kardiogenní šok	79
7.1.2	Infarkt myokardu	81
7.1.3	Komplikace akutního infarktu myokardu	83
7.1.4	Komplikace během perkutánní koronární intervence (<i>PCI</i>)	84
7.1.5	Těžká nestabilní angina pectoris	85
7.1.6	Syndrom nízkého minutového srdečního výdeje	85
7.1.7	Ischemické změny myokardu během kardiochirurgické operace	86
7.1.8	Ischemické změny myokardu a selhávání oběhu během „nesrdeční“ operace (<i>non-cardiac surgery</i>)	87
7.1.9	Terapeutický „most“ k transplantaci srdce	87
7.1.10	Podpora oběhu při jiné mechanické podpoře	88
7.1.11	Podpora oběhu při ECMO	88
7.1.12	Kontuze srdce	89
7.1.13	Anafylaktický a septický šok	89
7.1.14	Ischemie CNS	90

7.1.15	Krvácení do gastrointestinálního traktu	90
7.1.16	Krvácení z gynekologické příčiny	90
7.1.17	Dilatace jícnu	91
7.2	Profylaktické indikace	91
7.2.1	Profylaktická IABK při elektivní perkutánní koronární intervenci (<i>PCI</i>)	91
7.2.2	Profylaktická IABK při urgentní perkutánní koronární intervenci (<i>PCI</i>)	93
7.2.3	Profylaktická IABK při srdeční operaci	95
7.2.4	Profylaktická IABK při „nesrdeční“ operaci (<i>non-cardiac surgery</i>)	99
7.2.5	Problémy spojené s profylaktickým použitím IABK	100
7.2.6	IABK během transportu na jiné pracoviště	101
8	Kontraindikace	111
8.1	Insuficience aortální chlopně	111
8.2	Disekce a aneuryzma aorty	112
8.3	Ruptura aorty	112
8.4	Předchozí operace na aortě a aortální chlopně	112
8.5	Předchozí operace na periferním tepenném řečišti	113
8.6	Stenózující změny tepenného řečiště	114
8.7	Obezita	114
9	Komplikace intraaortální balonkové kontrapulzace	116
9.1	Cévní komplikace	117
9.1.1	Ischemické komplikace	117
9.1.2	Poranění cévní stěny	119
9.1.3	Krvácení	122
9.1.4	Trombotické komplikace	124
9.1.5	Zavedení do žilního systému	125
9.1.6	Pozdní cévní komplikace	126
9.2	Trombocytopenie	126
9.3	Infekční komplikace	127
9.4	Technické komplikace	128
10	Intraaortální balonková kontrapulzace v pediatrii	135

11 Jiné metody kontrapulzace	139
11.1 Kontrapulzace plicní tepny (<i>arteria pulmonalis</i>)	139
11.2 Kontrapulzace ascendentní aorty	140
11.3 Muskulární kontrapulzace	140
11.4 Juxtaaortální kontrapulzace	140
11.5 Paraaortální kontrapulzace	141
11.6 Kontrapulzace pomocí svalové plastiky (<i>aortomyoplasty</i>)	142
11.7 Kontrapulzace pomocí svalové komory (<i>skeletal muscle ventricle</i>)	143
11.8 Břišní kontrapulzace (<i>abdominal counterpulsation</i>)	144
11.9 Externí kontrapulzace (<i>EECP, enhanced external counterpulsation</i>)	144
12 Péče o nemocné s intraaortální balonkovou kontra- pulzací	149
12.1 Péče o místo zavedení balonku	150
12.2 Kontrola vitality končetiny	150
12.3 Kontrola celkového stavu	153
12.4 Antibiotická terapie	153
12.5 Antikoagulační terapie	154
12.6 Odpojování od kontrapulzace (<i>weaning</i>)	154
13 Zkušenosti s IABK na Kardiochirurgické klinice FN a LF UK v Hradci Králové	156
Rejstřík	159

Seznam použitých zkratk

a.	arteria
ACD	arteria coronaria dextra
ACS	arteria coronaria sinistra
ACT	activated clotting time
AIM	akutní infarkt myokardu
AKB	aortokoronární bypass
AP	angina pectoris
APTT	activated partial tromboplastin time
BVAD	biventricular assist device
CI	cardiac index
CMP	cévní mozková příhoda
CNS	centrální nervový systém
CPB	cardiopulmonary bypass
DSK	defekt septa komor
ECC	extracorporeal circulation
ECG	electrocardiogram
ECMO	extracorporeal membrane oxygenation
EF	ejekční frakce
EKG	elektrokardiogram
GIT	gastrointestinální trakt
CHOPN	chronická obstrukční plicní nemoc
i.v.	intravenózní
IABK	intraaortální balonková kontrapulzace
IABP	intra-aortic balloon pump
ICHS	ischemická choroba srdeční
IM	infarkt myokardu
JIP	jednotka intenzivní péče
LK	levá komora
LVAD	left ventricular assist device
MO	mimotělní oběh
MV	minutový výdej
PCI	percutaneous coronary intervention
PK	pravá komora
rtg	rentgen
v.	vena

Význam anglických zkratk je vysvětlen v textu.

Poděkování

Dovolte mi, abych touto cestou poděkoval především panu prof. MUDr. Janu Dominikovi, CSc., za cenné připomínky, rady i odbornou revizi. Neméně důležitý byl i jím vyvíjený tlak na mou osobu, abych práci včas dokončil.

Dále bych chtěl poděkovat panu MUDr. Pavlu Žáčkovi, Ph.D., za spolupráci při vytváření obrazové, fotografické a grafické dokumentace.

Můj dík patří i panu doc. MUDr. Vladimíru Lonskému, Ph.D., za řadu odborných připomínek při závěrečné úpravě celého textu.

Zároveň bych také rád poděkoval všem sponzorům, bez jejichž finanční pomoci by toto dílo nemohlo vůbec vzniknout.

Velký dík patří samozřejmě mé rodině a mým blízkým za nezměrnou trpělivost a podporu po celou dlouhou dobu zrodu této publikace.

Předmluva

Geniální myšlenka principu intraaortální balonkové kontrapulzace je známa již více než 50 let. V roce 1953 bratři Kantrowitzové, lékař Adrian a technik Arthur, publikovali experimentální práci o možnostech zvýšení koronárního průtoku augmentací diastolického tlaku. V klinické praxi však poprvé intraaortální balonkovou kontrapulzaci použil Mouloupoulos v Clevelandu v roce 1961. Přesto za duchovního otce, který má největší zásluhy o rozvíjení této metody jak v experimentu, tak i v klinické praxi, je oprávněně považován Adrian Kantrowitz. Ten také v roce 1968 publikoval práci o dobrých klinických zkušenostech s použitím kontrapulzace u nemocných v kardiogenním šoku. Mortimer Buckley v roce 1972 popsal úspěšné používání kontrapulzace v kardiochirurgii při nemožnosti odpojit operované od mimotělního oběhu. A z historie nutno zmínit ještě první perkutánní zavedení kontrapulzace Bregmanem v roce 1979. V průběhu 80. let minulého století se metoda intraaortální balonkové kontrapulzace postupně rozšířila na všechna pracoviště srdeční chirurgie a stala se nejčastěji používanou mechanickou srdeční podporou. Od té doby trvá oprávněná obliba této metody pro její dostupnost, relativně snadné zavádění a také pro její vysokou účinnost. Do dnešního dne pokračuje nepřetržitý vývoj kontrapulzačních přístrojů, který je charakterizován zaváděním nových materiálů, nových technologií a hlavně sofistikováním počítačových softwarů, které dnes automaticky řídí všechny funkce kontrapulzace.

Kardiovaskulární choroby jsou výstižně nazývány smrtící epidemií nejen druhé poloviny minulého století, ale i začátku nového tisíciletí. Jsou totiž zodpovědné za více než polovinu všech úmrtí ve vyspělých zemích. Poslední půlstoletí je však současně i obdobím obrovského rozvoje kardiochirurgie, kardiologie a intenzivní medicíny. A právě v těchto oborech se kontrapulzace využívá a dnes jí již statisíce nemocných vděčí za záchranu života. Intraaortální balonková kontrapulzace umožňuje kriticky nemocným překlenout období levostranného srdečního selhání, které je medikamentózní léčbou nezvládnutelné a přitom je reverzibilní. Vzácněji v případě ireverzibilního selhání může být i mostem k transplantaci srdce.

Intraaortální balonková kontrapulzace je v současnosti využívána asi u 2 % srdečních operací, a to buď při nemožnosti odpojení operovaného

od mimotělního oběhu nebo v časném pooperačním průběhu při rozvoji farmakologicky nezládnutelné levostranné srdeční slabosti. V posledních letech si kontrapulzace po zásluze vydobyla nezastupitelné místo i v katetrizačních laboratořích. Zde se uplatňuje při perkutánních koronárních intervencích především u nemocných akutně řešených v kardiogenním šoku, ale i u plánovaných intervencích u enormně rizikových nemocných. Dále je kontrapulzace používána i na koronárních jednotkách ke zvládnutí náhlých situací při komplikacích akutního infarktu myokardu.

Jiří Mandáček se úspěšně zhostil nelehkého úkolu. Podařilo se mu sepsat monografii přiměřeného rozsahu, ve které čtenář najde všechny potřebné teoretické i praktické informace o kontrapulzaci. Monografie je určena především kardiochirurgům, perfuzionistům, kardiologům a intenzivistům. Jsem přesvědčen, že závažnost, aktuálnost a klinický význam probírané problematiky si právem zasloužil vydání tohoto zdařilého díla.

Prof. MUDr. Jan Dominik, CSc.

Úvod

Nemoci kardiovaskulárního systému patří v současnosti k nejčastějším onemocněním vůbec a jsou příčinou více než 50 % všech úmrtí v naší republice.

Tento alarmující počet přetrvává i přes obrovské pokroky v léčbě srdečních chorob. Stále se zlepšující farmakologická terapie přináší nové a nové možnosti ovlivnění těchto onemocnění. Nebývalý rozvoj intervenční kardiologické a radiologické terapie, především užití perkutánních koronárních plastik s implantací intrakoronárních stentů, perkutánních valvuloplastik či intervenčních ovlivnění srdečních arytmií, významně posouvá možnosti léčby nemocných se srdečním onemocněním. Stejně tak byl u nás v posledních letech zaznamenán i zásadní vzestup počtu srdečních operací.

Tímto dynamickým nárůstem, a to nejen co do kvantity a kvality, ale i co do dostupnosti poskytované specializované péče, se naše republika zařadila na přední místo v Evropě v léčbě kardiovaskulárních onemocnění.

Na druhé straně však významně roste počet nemocných vyššího věku, nemocných v pokročilých fázích onemocnění, s významným poškozením srdeční funkce, s difúzním sklerotickým postižením koronárního řečiště. Stejně tak narůstá počet nemocných se závažnými přidruženými chorobami.

Přesto či právě proto, tak úměrně roste i celkový počet nemocných v pokročilých, nejzávažnějších fázích onemocnění, ve stadiu srdečního selhávání. U těchto nemocných je pak, vedle dosavadní terapie, často jednou z posledních terapeutických možností použití tzv. dočasné mechanické podpory srdeční činnosti. Jedná se o zařízení, která jsou schopna, více či méně, dočasně podpořit, či dokonce nahradit srdce jako pumpu a překlenout tak akutní fázi srdečního selhání nebo překlenout dobu nutnou k definitivnímu intervenčnímu či operačnímu řešení.

Mezi podpůrné srdeční systémy patří různé typy tzv. levostranných (*LVAD, left ventricular assist device*), pravostranných (*RVAD, right ventricular assist device*) nebo oboukomorových (*BVAD, biventricular assist device*) mechanických srdečních podpor. Mezi mechanické podpory levé komory se řadí i tzv. intraaortální balonková kontrapulzace (*IABP, intra-aortic balloon pump, intra-aortic balloon counterpulsation*).

Intraaortální balonková kontrapulzace patří v současnosti mezi standardní klinické metody. Je užívána nejen na kardiochirurgických pracovištích

a v katetrizačních laboratořích, ale i na koronárních jednotkách a jednotkách intenzivní a resuscitační péče.

Současná medicína, všechny její obory a odvětví, zažívá neuvěřitelný rozvoj díky obrovskému nástupu techniky, elektroniky a počítačových systémů. Na základě této skutečnosti se v posledních desetiletích rozvinula řada nových metod a technologií. Každý medicínský obor tak využívá a aplikuje nejnovější poznatky vědy. Jednotlivá odvětví se dynamicky rozvíjejí a specializují. To umožňuje diagnostiku i léčbu všech onemocnění na nejvyšší úrovni.

Tato vysoká specializace jednotlivých oborů však sebou přináší i určitá úskalí. Jedním z nich je nemožnost obsáhnout nové poznatky všech oborů jedním člověkem. Využití nových poznatků a nových specializovaných metod z jednoho oboru v oboru jiném tak není často možné.

Jedním z typických příkladů je i intraaortální balonková kontrapulzace. Přestože tato metoda patří dnes v některých oborech k terapeutickému standardu, na jiných specializovaných pracovištích se o této léčebné metodě vůbec neví. Přesto by pravděpodobně mohla pomoci nemocnému v kritickém stavu i jinde.

Věřím, že by tato publikace mohla poskytnout široké odborné veřejnosti základní orientaci v problematice této vysoce specializované klinické metody, doplnit chybějící informace, překlenout případnou mezioborovou izolaci a nabídnout metodu i specialistům jiných klinických oborů.

V knize nevelkého rozsahu je ve stručnosti nastíněna anatomicko-fyziologická problematika, technické aspekty, indikace a kontraindikace, stejně jako i některé problémy spojené s klinickým použitím této metody.

V žádném případě se však tato práce nesnaží nahrazovat podrobné návody k použití, standardně dodávané výrobcem ke každému kontrapulzačnímu přístroji.

1 Historie kontrapulzace

Vývoj a klinické experimenty s cílem zlepšit prokrvení ischemického myokardu mechanickou podporou, podobně jako experimenty s podporou srdce selhávajícího jako pumpa, spadají do časných 50. let.

Už v roce 1953 bratři Kantrowitzové, lékař Adrian a technik Arthur, publikovali první experimentální práce o augmentaci koronárního řečiště během diastoly a ukázali tak možnou cestu dalšího vývoje [1, 2].

Jejich prvotní experiment byl založen na jednoduchém principu. Zakanylovaná koronární tepna pokusného zvířete byla plněna krví odebíranou ze stehenní tepny přes hadicový systém optimální délky tak, aby během systoly vypuzená krev dorazila přes tento uzavřený okruh (stehenní tepna–, „zpoždovací vedení“–koronární tepna) do koronární tepny právě při srdeční diastole.

V další experimentální práci na zvířatech pak oba autoři popisují možnost zlepšení intrakoronárního průtoku zvýšením intraaortálního tlaku během diastoly. Dosáhli toho stahováním elektricky stimulované bránice, kterou odpreparovali a fixovali okolo sestupné aorty.

V následujících letech myšlenku augmentace koronárního průtoku během diastoly dále rozvíjela celá řada autorů, z nichž je možno jmenovat především Clause [3], Lefemina s Harkenem [4] a Birtwella [5]. Tito autoři pracovali na podobné koncepci. Během systoly odebranou krev z velké arterie vraceli zpět do téže tepny během diastoly pomocí pneumatických či mechanických systémů. Naráželi však na zásadní problémy dané viskozitou krve, relativně malým množstvím pumpované krve, poškozováním krevních elementů i cévní stěny a srážením krve.

Princip kontrapulzace i její první klinické použití popsal jako první Moulopoulos v roce 1962 [6]. Spolu s technikem Topazem a ostatními pracovníky výzkumné laboratoře kliniky v americkém Clevelandu zdokonalili a připravili zařízení vhodné pro kontrapulzaci, tak jak je známe dnes.

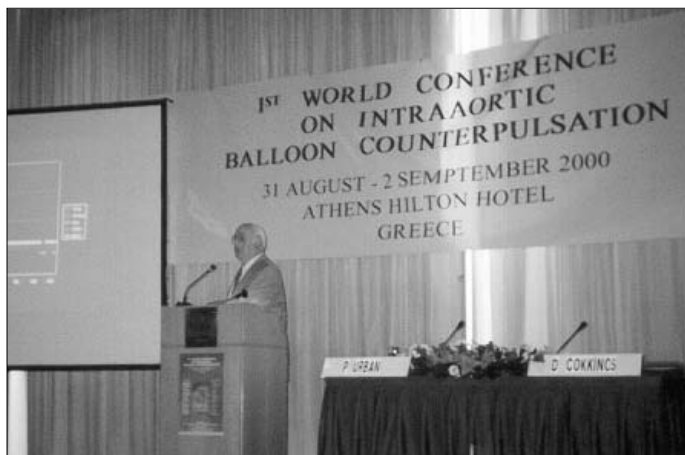
Hemodynamické změny byly během kontrapulzace navozovány nafukováním a vyfukováním balonku v sestupné aortě, časově vázaném na srdeční akci. Výhody byly zřejmé. Krev neopouštěla cévní řečiště pacienta, nebyla traumatizována v hadicovém systému mimo pacienta, nebylo nutno řešit problémy s průtokem krve neendotelizovaným hadicovým systémem apod. První balonky byly vyrobeny z latexového, tzv. Penrosova drénu, který byl

fixován na polyetylenový katétr. Balonky byly plněny oxidem uhličitým, který se ukázal bezpečnějším než původně zamýšlený a v experimentu používaný vzduch. Problémem však paradoxně nebylo plnění balonku plynem, ale jeho rychlé vypouštění. V té době nebyla dosud vyvinuta adekvátní vakuová pumpa, použitelná právě k těmto účelům. Postupně byla tato metoda propracována a bylo optimalizováno i časové spouštění nafukování a vyfukování balonku. Mouloupoulos jako první použil k časování moment uzavěru aortální chlopně (tzv. dikrotický zářez na tlakové křivce).

Tak mohla být tato metoda s úspěchem poprvé použita v roce 1961 (publikována v roce 1962) u nemocného v kritickém stavu při invazivním vyšetření v katetrizační laboratoři v clevelandské univerzitní nemocnici. Přestože kontrapulzovaný nemocný nakonec zemřel na následky kardiogenního šoku při rozsáhlém infarktu myokardu, byla poprvé jednoznačně prokázána účinnost metody [6].

Přesto ale největší zásluhy na dalším rozvinutí IABK a na jejím uvedení do širší klinické praxe má A. Kantrowitz (obr. 1.1).

Systematicky rozvíjel nejen vlastní poznatky, ale i zkušenosti clevelandské laboratoře. Upravil tvar kontrapulzačního balonku, polyuretanový materiál k jeho výrobě nahradil polytetrafluoretylenem a začal používat k náplni

Obr. 1.1 *Kantrowitz přednášející na 1. světové konferenci o intraaortální balonkové kontrapulzaci (Atény, Řecko, 2000).*